

پیمان شانگهای و تعامل تجاری

ایران و روسیه

محمد کاوه باغبادرانی

علی جودت‌وند

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ

پیمان شانکهای و تعامل تجاری

ایران و روسیه

محمد کاوه باغبادرانی
علی جودت‌وند

دفتر مطالعات راهبردی رونق تولید پژوهشگاه دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

پیمان شانگهای و تعامل تجاری ایران و روسیه

مؤلفان: محمد کاوه باغبادرانی، علی جودت وند

ناشر: پژوهشگاه دانشگاه امام صادق علیه السلام

مدیریت علمی: دفتر مطالعات راهبردی رونق تولید

شماره مسلسل: ۲-۲-۱۴۰۲

تاریخ انتشار: دی ۱۴۰۲

ویرایش اول

تعداد صفحات: ۴۲

تهران، بزرگراه شهید چمران، بل مدیریت، دانشگاه امام صادق علیه السلام،

پژوهشگاه، دفتر مطالعات راهبردی رونق تولید

کد پستی: ۱۴۶۵۹۴۳۶۸۱

درگاه‌های ارتباطی: https://ble.ir/ipmss_isu

وبگاه: <https://ipmss.ir/>

تمامی حقوق برای دفتر مطالعات راهبردی رونق تولید محفوظ است و استفاده از مطالب این گزارش با ذکر منبع مجاز است.

فهرست مطالب

چکیده.....	۷
مقدمه.....	۸
۱. مفاهیم و کلیات.....	۸
۱-۱. تجارت.....	۸
۱-۲. توسعه اقتصادی.....	۹
۱-۲-۱. معیار سنجش رشد و توسعه اقتصادی.....	۱۰
۱-۲-۲. نقش سرمایه در رشد اقتصادی.....	۱۰
۱-۳. تجارت بین‌المللی و نقش آن در رشد و توسعه.....	۱۰
۲. سازمان همکاری شانگهای.....	۱۱
۲-۱. نهادهای اقتصادی در سازمان همکاری شانگهای.....	۱۲
۲-۱-۱. شورای بازرگانی سازمان همکاری شانگهای.....	۱۴
۲-۱-۲. کنسرسیوم بین‌بانکی سازمان همکاری شانگهای.....	۱۵
۲-۱-۳. باشگاه انرژی.....	۱۶
۲-۲. مزایای عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای.....	۱۶
۲-۳. جایگاه تجاری اعضای سازمان همکاری شانگهای.....	۱۷
۲-۳-۱. واردات جهانی.....	۱۷
۲-۳-۲. صادرات جهانی.....	۱۸
۲-۳-۳. تجارت درون‌گروهی از اعضای سازمان همکاری شانگهای.....	۱۸
۲-۳-۴. وضعیت تجارت ایران با کشورهای سازمان همکاری شانگهای.....	۱۹
۲-۳-۴-۱. جایگاه کشورهای سازمان همکاری شانگهای در صادرات ایران.....	۲۰
۲-۳-۴-۲. جایگاه کشورهای سازمان همکاری شانگهای در واردات ایران.....	۲۱
۲-۳-۴-۳. مبادلات تجاری کشورهای عضو شانگهای با ایران و دنیا.....	۲۳
۲-۴. ساختار و وضعیت متفاوت اقتصادی و تجاری اعضای سازمان همکاری شانگهای.....	۲۳

۲۶	۳. روسیه
۲۶	۳-۱. جمعیت و موقعیت جغرافیایی
۲۶	۳-۲. اقتصاد روسیه
۲۷	۳-۳. صنایع روسیه
۲۸	۴. روابط بین دو کشور ایران و روسیه
۲۹	۴-۱. روابط تجاری بین دو کشور ایران و روسیه
۳۰	۴-۱-۱. بررسی صادرات ایران به روسیه به تفکیک گروه کالایی
۳۲	۵. فرصت‌ها و ظرفیت‌های بازار روسیه برای ایران
۳۴	۶. موانع و چالش‌ها
۳۴	۶-۱. چالش‌ها و موانع مشترک بین دو کشور ایران و روسیه
۳۴	۶-۱-۱. موانع و چالش‌ها در سطح دوجانبه
۳۶	۶-۱-۲. موانع و چالش‌ها در سطح منطقه‌ای
۳۷	۶-۱-۳. موانع و چالش‌ها در سطح بین‌الملل
۳۷	۶-۲. موانع صادراتی ایران به روسیه
۳۷	۶-۲-۱. موانع حمل‌ونقل و لجستیک
۳۸	۶-۲-۲. موانع حوزه بانکی
۳۸	۶-۲-۳. موانع حوزه بازاریابی
۳۹	۷. راهکارهای پیشنهادی
۴۰	نتیجه‌گیری
۴۱	منابع

فهرست جدول‌ها

- جدول (۱): بزرگ‌ترین واردکنندگان اعضای سازمان همکاری شانگهای در سه گروه کالایی عمده (میلیارد دلار) ۱۷
- جدول (۲): بزرگ‌ترین صادرکنندگان سازمان همکاری شانگهای در سه گروه کالایی عمده (میلیارد دلار) ۱۸
- جدول (۳): سهم کشورهای سازمان همکاری شانگهای در کل تجارت ایران (۲۰۱۸) ۱۹
- جدول (۴): نقش و جایگاه کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای در صادرات ایران به تفکیک گروه‌های کالایی عمده (سال ۲۰۱۸) ۲۱
- جدول (۵): نقش و جایگاه کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای در واردات ایران به تفکیک گروه‌های کالایی عمده (سال ۲۰۱۸) ۲۲
- جدول (۶): شاخص‌های تجاری در واردات کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای در سال ۲۰۲۰ ۲۴
- جدول (۷): شاخص‌های تجاری در صادرات کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای در سال ۲۰۲۰ ۲۵
- جدول (۸): مهم‌ترین کالاهایی که ایران مزیت صادراتی به روسیه دارد ۳۴

فهرست نمودارها

- نمودار (۱): اطلاعات کمی و کیفی تجارت جهانی ایران و روسیه ۳۰
- نمودار (۲): ترکیب صادرات ایران به روسیه بین سال ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ ۳۰
- نمودار (۳): ارزش صادرات محصولات صنعتی به روسیه در سال ۱۴۰۰ (میلیون دلار) .. ۳۱
- نمودار (۴): ارزش صادرات محصولات پتروشیمی و پایه نفتی به روسیه در سال ۱۴۰۰ (میلیون دلار) ۳۱
- نمودار (۵): ارزش صادرات محصولات کشاورزی به روسیه در سال ۱۴۰۰ (میلیون دلار) ۳۲
- نمودار (۶): ارزش صادرات محصولات معدنی به روسیه در سال ۱۴۰۰ (میلیون دلار) ۳۲

چکیده

با توجه به اهمیت توسعه روابط تجاری در رشد اقتصادی و ویژگی‌های کشور ایران و روسیه اعم از دارا بودن مزیت رقابتی در تامین انرژی جهان، توانایی‌های نظامی و عوامل بین‌المللی، افزایش روابط بین ایران و روسیه بیش از گذشته حائز اهمیت است. در کنار این امر، با توجه به ضرورت حرکت از بازرگانی به تجارت جهانی و سپس ایجاد کسب‌وکارهای بین‌المللی لازم است توجه ویژه‌ای به فرارگیری کشور در زنجیره‌های ارزش جهانی بشود. در این راستا یکی از اقدامات مهم برای کشور، عضویت در سازمان‌های بین‌المللی است. در این راستا با عنایت به عضویت ایران در سازمان همکاری‌های شانگهای، تلاش شده است که تاریخچه، ماهیت، نهادها و پتانسیل تجاری این سازمان مورد بررسی قرار بگیرد.

در این پژوهش، جمعیت و موقعیت جغرافیایی، اقتصاد و صنایع روسیه مورد بررسی قرار گرفته‌اند که این اطلاعات نشان‌دهنده پتانسیل بالای این کشور جهت همکاری‌های بین‌المللی با ایران می‌باشد. در ادامه فرصت‌ها و ظرفیت بازار روسیه در حوزه‌های پوشاک، محصولات صنعتی، کشاورزی و... ذکر گردیده‌اند که متأسفانه با بررسی حجم تجارت بین ایران و روسیه و مقایسه آن با دیگر رقبای تجاری مشخص گردید که ایران نتوانسته است پاسخ مناسب به این نیازها بدهد و به همین دلیل کشور نتوانسته است سطح روابط خود را با روسیه توسعه دهد. سؤال اصلی که هدف این پژوهش می‌باشد، بررسی چالش‌ها و موانع در گسترش روابط بین دو کشور ایران و روسیه است که در دو بخش موانع مشترک و موانع صادراتی از ایران به روسیه مورد بررسی قرار گرفته است.

مقدمه

سازمان همکاری شانگهای در واکنش به فضای سیاسی و امنیتی حاکم بر دهه ۹۰ میلادی و در پی فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی ایجاد شد و طی دو دهه گذشته به دنبال توسعه همکاری‌ها میان اعضای خود بوده است. این همکاری‌ها طیفی از اقدامات سیاسی امنیتی تا اقتصادی را در بر می‌گیرند. آنچه در این گزارش به شکل ویژه مورد توجه قرار گرفته است، نهادها و فرایندهای اقتصادی موجود در این سازمان می‌باشد که تا با توجه به آغاز فرایند عضویت ایران، فرصت‌هایی را برای کشور شناسایی نماید. شناسایی و برخورداری از این فرصت‌ها نیازمند درک درستی از این پیش‌نیازهای عضویت کامل ایران در این سازمان و شناخت نهادهای اقتصادی موجود و قابلیت‌های آن‌ها برای ایران می‌باشد. چنین رویکردی موجب می‌شود تا در که این فرصت‌ها مطابق با واقعیات و بر اساس توان ساختاری این سازمان شکل بگیرد. چنین درکی می‌تواند با ترسیم چشم‌اندازی واقع‌گرایانه از امکانات موجود در سازمان همکاری شانگهای، امکان بیشینه‌کردن منافع اقتصادی و تجاری ایران را مهیا نماید.

از سمت دیگر پس از بررسی دقیق این سازمان، لازم است روند تجاری میان دو کشور ایران و روسیه مورد بررسی قرار بگیرد. با عنایت به حضور هر دو کشور در پیمان شانگهای، قراردادهای منعقد شده فی ما بین و قرارگیری روسیه در لیست تحریم‌های آمریکا و اروپا به دلیل جنگ با اوکراین، باید سطح تعاملات تجاری، پتانسیل‌های صادراتی، موانع و راهکارهای مورد نظر به صورت دقیق شناسایی و واکاوی شوند.

۱. مفاهیم و کلیات

۱-۱. تجارت

بهترین روش برای رشد نرخ تولید ناخالص داخلی بهره‌مندی از تجارت خارجی است که پیامدهای مثبتی در پی آن برای اقتصاد و توسعه یک کشور خواهد داشت. در فرایند

تجارت بستر یکپارچه ای فراهم می شود تا کشورها با به هم پیوستن و انجام مبادلات مختلف، دستاوردهای قابل توجهی را در زمینه اقتصادی و رفاهی کشور و مردم خود کسب نمایند. برخی اندیشمندان تجارت را عاملی بر انتقال توانمندی کشورهای جهان به یکدیگر و رشد متوازن به حساب می آورند، از همین جهت تجارت برای کشورهای در حال توسعه از اهمیت بالاتری برخوردار است. با تجارت خارجی به راحتی می توان سرمایه های بیشتری وارد کشور نمود و با پیشرفت تکنولوژی و فناوری های مختلف همگام شد.

در دنیای امروز روابط اقتصادی بین المللی به سرعت در حال توسعه ای است و تجارت خارجی و ارتباط آن با رشد اقتصادی، در کشورهای در حال توسعه نیز یکی از موضوعات مورد بحث می باشد پژوهشگران اقتصادی بیان می کنند که تجارت در توسعه و رشد اقتصادی دارای اهمیت بالا می باشد؛ تجارت بین الملل منجر به تقسیم بین المللی کار و توانمندی در بین کشورها می شود و به موجب این امر، سطح ارتباطات در جهان افزایش پیدا می کند. از دید پژوهشگران اقتصادی، کشوری از نظر اقتصادی و رفاه عمومی پیشرو است که بتواند در تجارت بین المللی نقش مؤثری ایفا کند؛ به عقیده آنان، تجارت راهی برای توسعه جوامع امروزی است (رزمی؛ شهرکی و کلایی، ۱۳۹۰).

۲-۱. توسعه اقتصادی

در بیان مفهوم توسعه اقتصادی برخی مفهوم رشد اقتصادی را ذکر می کنند. باید بین دو مفهوم رشد اقتصادی و توسعه اقتصادی تفاوت قائل شد. توسعه اقتصادی یک مفهوم کیفی است در حالی که رشد اقتصادی یک مفهوم کمی می باشد. رشد اقتصادی بیانگر افزایش تولید کشور در یک سال خاص در مقایسه با مقدار آن در سال پایه مشخص شده می باشد. منابع مختلف رشد اقتصادی عبارتند از افزایش به کارگیری سرمایه یا نیروی کار، افزایش بهره‌وری عوامل تولید و به کارگیری ظرفیت‌های احتمالی خالی در اقتصاد. توسعه اقتصادی شامل ظرفیت‌های اجتماعی، انسانی و فیزیکی می شود. در توسعه اقتصادی رشد کمی تولید حاصل خواهد شد و در کنار آن نگرش‌ها تغییر خواهد کرد، توان بهره‌برداری از منابع موجود به صورت مستمر و پویا افزایش یافته و هر روز نوآوری

جدید انجام خواهد شد. مهم‌ترین تفاوت توسعه و رشد در این است که توسعه حد و مرز مشخص ندارد و به دلیل وابستگی آن به انسان، پدیده‌ای کیفی است که هیچ محدودیتی ندارد.

توسعه اقتصادی به دنبال تحقق دو هدف افزایش ثروت و رفاه جامعه و ایجاد اشتغال می‌باشد. نگاه به توسعه اقتصادی در کشورهای پیشرفته و کشورهای توسعه‌نیافته متفاوت است. در کشورهای توسعه‌یافته، هدف اصلی افزایش رفاه و امکانات مردم می‌باشد در حالی که در کشورهای کمتر توسعه‌یافته نگرش توسعه‌ای به سمت ریشه‌کنی فقر و افزایش عدالت اجتماعی می‌باشد (روزبهان، ۱۳۹۸).

۱-۲-۱. معیار سنجش رشد و توسعه اقتصادی

معیار سنجش رشد اقتصادی جوامع، میزان درآمد سرانه و سطح تولید آن‌ها می‌باشد از آنجاکه توسعه اقتصادی شامل جنبه‌های کیفی است برای سنجش سطح توسعه‌یافتگی کشورها و مقایسه آن‌ها باید از شاخص‌های ترکیبی استفاده کرد. از جمله شاخص‌های ترکیبی می‌توان به امید به زندگی در بدو تولد، جمعیت تحصیل کرده، تجارت خارجی سرانه و... استفاده کرد.

۱-۲-۲. نقش سرمایه در رشد اقتصادی

سرمایه عبارت است از انباشت بخشی از تولیدات جامعه که به شکل کالای نیمایی مصرفی در نمی‌آید. به عقیده نظریه‌پردازان، سرمایه دارای نقش بسیار مهم در فرآیند رشد اقتصادی می‌باشد زیرا جامعه در مواجهه با افزایش جمعیت و افزایش جایگزینی سرمایه‌های مستهلک‌شده به سرمایه‌گذاری در طول سال نیازمند هستند از همین رو بیان می‌شود که سرمایه عنصری جدایی‌ناپذیر از فعالیت‌های اقتصادی همه کشورها می‌باشد. کشورها برای تامین منبع سرمایه از دو راه داخلی و خارجی می‌توانند اقدام کنند.

۱-۳. تجارت بین‌المللی و نقش آن در رشد و توسعه

یکی از مؤلفه‌های توسعه اقتصادی دستیابی به رشد اقتصادی مثبت و پایدار است و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی یکی از عوامل مؤثر بر روند رشد اقتصادی می‌باشد.

جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی برای کشور میزبان اثرات مثبت زیر را می‌تواند به همراه داشته باشد:

- ❖ کسب دارایی
- ❖ انتقال فناوری و تکنولوژی
- ❖ ایجاد صنایع فرعی
- ❖ معرفی فرایندهای جدید در زنجیره تولید، توزیع و مصرف
- ❖ گسترش اندازه بازار
- ❖ آموزش نیروی انسانی و افزایش تعامل جهانی
- ❖ دسترسی به بازارهای خارجی
- ❖ تقویت توان مدیریتی

شایان ذکر است که سرمایه به‌عنوان موتور محرکه رشد و توسعه اقتصادی به کشورهای درحال توسعه برای جبران گذشته و رسیدن به آینده اقتصادی موفق کمک فراوان می‌کند. کشورهای درحال توسعه اغلب با کمبود سرمایه مواجه هستند و برای جبران این کمبود به دنبال استقراض خارجی حرکت می‌کنند اما اغلب دچار بحران‌های ناشی از بازپرداخت بدهی‌های خارجی می‌شوند از این رو پیشنهاد اقتصاددانان به کشورهای درحال توسعه‌ای جذب سرمایه از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌باشد.

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی علاوه بر تامین مالی پروژه‌ها، اثرات مثبت اقتصادی فراوانی دارد مانند: کاهش بیکاری، افزایش کیفیت کالاهای داخلی، کاهش هزینه نهایی سرمایه و افزایش هزینه‌های تحقیق و توسعه و به دنبال آن افزایش تولید و رشد اقتصادی، افزایش صادرات و ارتقای فناوری به‌طورکلی یکی از مهم‌ترین آثار مثبت جذب سرمایه‌گذاری خارجی از طریق توسعه تجارت و روابط بین‌المللی، کاهش ریسک سرمایه‌گذاری به سبب ایجاد تنوع در دارایی‌ها و ایجاد تنوع مکانی می‌باشد (فرهادی، ۱۳۸۳).

۲. سازمان همکاری شانگهای

سازمان همکاری شانگهای در سال ۱۹۹۶ از سوی پنج کشور هم مرز چین، روسیه، قزاقستان، قرقیزستان و تاجیکستان با یک گردهمایی در شهر شانگهای ذیل عنوان اولیه

«شانگهای ۵» تشکیل شد؛ هدف اولیه این سازمان را می‌توان در قالب حل اختلاف‌های مرزی و منطقه‌ای، تقویت اعتماد متقابل و خلع سلاح در مرزهای خود و ایجاد کمربند حسن هم‌جواری مرزی ارزیابی نمود (بزرگی و حسینی، ۱۳۸۹)، هرچند که می‌توان در چشم‌اندازی وسیع‌تر ایجاد موازنه در برابر نفوذ آمریکا و ناتو در منطقه را یکی از اهداف اساسی این سازمان در نظر گرفت. در پنجمین اجلاس سران «شانگهای ۵» در تاریخ ۱۵ ژوئن ۲۰۰۱ در شانگهای چین، اعضا درخواست کشور غیر هم‌مرز با خود یعنی ازبکستان برای عضویت دائم در سازمان را پذیرفتند و به دنبال آن با صدور بیانیه‌ای تشکیل سازمان همکاری شانگهای را اعلام کردند. این سازمان در سال ۲۰۰۴ مغولستان و یک سال بعد ایران، هند و پاکستان و سپس افغانستان و بلاروس را به‌عنوان عضو ناظر پذیرفت.

سازمان مذکور در سال ۲۰۱۵ با عضویت هندوستان و پاکستان موافقت نمود و این دو کشور در کوتاه‌تر از دو سال همه شرایط برای عضویت کامل این سازمان را اجرا کردند و عضویشان در ژوئیه ۲۰۱۷ طی اجلاس رهبران کشورهای عضو این سازمان در آستانه، پایتخت قزاقستان، به تصویب رسید. در تاریخ ۱۷ سپتامبر ۲۰۲۱ و در پایان اجلاس بیست و یکم که در دوشنبه، پایتخت تاجیکستان برگزار شد نیز ایران با رأی تمام اعضا به عضویت اصلی این سازمان در آمد. بر اساس اعلام گمرک کشور، میزان تجارت ایران با مجموع کشورهای عضو پیمان شانگهای در سال ۹۹ به ۵۵ میلیون تن کالا به ارزش ۲۸ میلیارد دلار بوده است که سهم صادرات ۴۶ میلیون تن به ارزش ۱۴ میلیارد و ۶۰۰ میلیون دلار و سهم واردات ۹ میلیون تن به ارزش ۱۳ میلیارد و ۴۰۰ میلیون دلار بوده است. بیشترین حجم تجارت ایران در این سال با چین به ارزش ۱۸ میلیارد و ۹۰۰ میلیون دلار است و هند با ۳ میلیارد و ۴۰۰ میلیون دلار، افغانستان با ۲ میلیارد و ۳۰۰ میلیون دلار، روسیه با یک میلیارد و ۶۰۰ میلیون دلار و پاکستان با یک میلیارد و ۲۰۰ میلیون دلار در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

۲-۱. نهادهای اقتصادی در سازمان همکاری شانگهای

سازمان همکاری شانگهای علاوه بر همکاری برای مبارزه با تروریسم، افراط‌گرایی و جدایی‌طلبی در منطقه، تلاش بلندمدتی را برای ایجاد یکپارچگی اقتصادی در کل قاره

آسیا آغاز کرده است. چشم‌انداز ژئواکونومیک این سازمان، ایجاد شبکه گسترده جدیدی از جاده‌ها، راه‌آهن و بنادر است که ساحل شرقی چین را به بازارهای آسیای مرکزی، روسیه و اروپا متصل می‌کند و درعین حال آسیای جنوبی و غرب آسیا (خاورمیانه) را نیز در بر می‌گیرد. بخش وسیعی از این چشم‌انداز به کمک ابتکار بلندپروازانه کمربند و راه چین، با سرمایه‌گذاری حدود یک تریلیون دلار در پروژه‌های متعدد برای ساخت زیرساخت‌ها، جاده، راه‌آهن و بنادر در سراسر آسیا، پیگیری می‌شود (Rowden, 2018). هدف اقتصادی سازمان همکاری شانگهای تشکیل یک بازار مشترک و یک منطقه آزاد تجاری به منظور افزایش قدرت‌های تجاری و بازرگانی برای کشورهای منطقه است. چارچوب قانونی سازمان همکاری شانگهای شامل بیش از ۱۰۰ سند در زمینه همکاری‌های اقتصادی است که تمام زمینه‌های تجارت، فعالیت‌های بانکی، تولید، پروژه‌های مالی و سرمایه‌گذاری، کشاورزی، حمل‌ونقل و زیرساخت‌ها، مخابرات و گردشگری را در برمی‌گیرد.

پتانسیل اقتصادی سازمان همکاری شانگهای با گنجاندن پاکستان و هند که دو کشور بزرگ با حجم عظیمی از منابع معدنی و بازارهای بزرگ هستند بیشتر افزایش یافته است. بر اساس گزارش صندوق بین‌المللی پول، تا سال ۲۰۲۳، پتانسیل اقتصادی منطقه سازمان همکاری شانگهای از اقتصادهای گروه ۷ پیشی خواهد گرفت. از سال ۲۰۰۳ شورای سران سازمان همکاری شانگهای در چین، برنامه همکاری تجاری و اقتصادی چند جانبه را مورد توجه قرار دادند و در پی آن، کمیته‌های کاری مشترکی برای رسیدگی به موضوعاتی نظیر تجارت الکترونیک، گمرک، رویه‌های ارزیابی انطباق فنی، ترویج سرمایه‌گذاری، گسترش پتانسیل ترانزیت، توسعه فناوری‌های مخابراتی و همکاری در حوزه انرژی ایجاد شد.

سازمان در سال ۲۰۰۴ یک برنامه اقدامی برای اجرای اهداف در ۱۰ زمینه همکاری شامل تجارت و سرمایه‌گذاری، گمرک، اعمال مقررات، استانداردها و رویه‌های ارزیابی انطباق، حوزه‌های مالی و مالیاتی، حمل‌ونقل، بخش انرژی، کشاورزی، علم و فناوری‌های پیشرفته، فناوری اطلاعات و مخابرات و در زمینه حفاظت از محیط‌زیست راه‌اندازی نمود و سپس در سال ۲۰۰۵ نقطه عطف دیگری در چارچوب سازمان همکاری شانگهای به دست آمد که عبارت بود از توافق در زمینه

آماده‌سازی پروژه‌های آزمایشی در زمینه برق‌آبی، توسعه مسیرهای حمل‌ونقل، ایجاد ارتباطات فیبر نوری و همکاری در زمینه‌های علمی و عملی. باشگاه انرژی سازمان همکاری شانگهای در سال ۲۰۱۰ ایجاد شد که از کشورهای عضو و ناظر تشکیل شده است. توافقنامه تسهیل حمل‌ونقل جاده‌ای بین‌المللی نیز در سال ۲۰۱۴ یک دستاورد بزرگ بود که رویه‌های عملی برای حمل‌ونقل کالا از طریق پنج کریدور سبز فرا قاره‌ای را ایجاد می‌کرد. این سازمان همچنین به طور فعال در حال توسعه صنعت گردشگری است و برنامه توسعه همکاری گردشگری سازمان همکاری شانگهای در ژوئن ۲۰۱۶ در اجلاس سران سازمان در تاشکند به تصویب رسید (Akram, 2020). در راستای تحقق اهداف اقتصادی این سازمان، پیگیری نوع یکپارچگی تجاری و مالی در قالب نهادهای ذیل مورد توجه قرار دارد:

۱-۲. شورای بازرگانی سازمان همکاری شانگهای

شورای بازرگانی سازمان همکاری شانگهای در سال ۲۰۰۶ به منظور ارتقای همکاری اقتصادی بین کشورهای عضو و همچنین ایجاد گفتگوی جامع بین محافل تجاری سازمان در مورد مسائل تجاری و سرمایه‌گذاری، بر اساس تصمیم شورای سران کشورهای سازمان همکاری شانگهای تأسیس شد. شورای بازرگانی سازمان همکاری شانگهای یک نهاد غیردولتی است که وظایف مشاوره‌ای را ارائه می‌دهد و بررسی‌های کارشناسی همکاری‌های تجاری، سرمایه‌گذاری و تعاملات تجاری بالقوه در سازمان همکاری شانگهای را به انجام می‌رساند.

مأموریت اصلی شورای بازرگانی سازمان همکاری شانگهای سازماندهی مشاوره‌ای گسترده و ارائه توصیه‌ها و پیشنهادات مفصل به رهبران سازمان در مورد بهبود شرایط همکاری اقتصادی است. مطابق با اساسنامه شورای تجاری سازمان همکاری شانگهای اهداف کلیدی آن عبارت‌اند از:

- تسهیل همکاری مؤثر منطقه‌ای بین کشورهای عضو در زمینه‌های موردعلاقه محافل تجاری سازمان همکاری شانگهای
- ایجاد همکاری مستقیم بین جوامع تجاری سازمان همکاری شانگهای
- سازماندهی و برگزاری نمایشگاه‌ها، کنفرانس‌ها، سمینارها و سایر رویدادها

• همکاری و تقویت روابط با مقامات و انجمن‌های تجاری از سازمان همکاری شانگهای و همچنین سایر کشورها (Entrepreneurs, 2021).

۲-۱-۲. کنسرسیوم بین‌بانکی سازمان همکاری شانگهای

کنسرسیوم بین‌بانکی سازمان همکاری شانگهای توسط شورای سران سازمان در ۲۶ اکتبر ۲۰۰۵ به منظور تأمین مالی و خدمات بانکی برای پروژه‌های سرمایه‌گذاری تحت حمایت دولت‌های کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای تأسیس شد. حوزه‌های اولویت‌دار همکاری در کنسرسیوم بین‌بانکی سازمان همکاری شانگهای عبارت‌اند از: تأمین بودجه برای پروژه‌هایی که بر زیرساخت‌ها، صنایع پایه، صنایع و فناوری پیشرفته بخش‌های صادرات محور و پروژه‌های اجتماعی تمرکز دارند، صدور و اعطای وام بر اساس رویه‌های عمومی پذیرفته شده بانکی بین‌المللی، سازماندهی تأمین مالی پیش از صادرات برای تحریک همکاری‌های تجاری و اقتصادی بین کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای و سایر حوزه‌های موردعلاقه مشترک (Secretariat, 2021).

هفدهمین نشست شورای کنسرسیوم بین‌بانکی سازمان همکاری شانگهای در سپتامبر ۲۰۲۱، وظایف کلی در زمینه‌های همکاری مالی، ارتباطات، هماهنگی و شفاف‌سازی را طی ۵ سال آینده مشخص نمود. در این میان حمایت از پروژه‌های توسعه سبز و پایدار، محرک‌های رشد برای ارتقای ساختارهای انرژی و صنعتی منطقه، توانمندسازی کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای به سمت انرژی سازگار با محیط‌زیست، و کم‌کربن، کاربرد نسل جدیدی از فناوری اطلاعات، از جمله داده‌های بزرگ و هوش مصنوعی، تحول و ارتقاء صنایع تولید سنتی از طریق نوآوری‌های تکنولوژیکی و ادغام اقتصاد و مالی منطقه موردتوجه قرار دارند. این کنسرسیوم در حال حاضر از هشت عضو از جمله بانک توسعه چین تشکیل شده است. تا پایان ژوئن ۲۰۲۱، بانک توسعه چین و بانک‌های شریک روی ۵۹ پروژه همکاری، در قالب وام‌هایی به ارزش ۱۰.۷ میلیارد دلار و ۱۸.۱ میلیارد یوان کارکرده است (Xueqing, 2021).

۳-۱-۲. باشگاه انرژی

سازمان همکاری شانگهای در سال ۲۰۰۷، متشکل از سه کشور بزرگ تولیدکننده و صادرکننده انرژی (روسیه، قزاقستان و ازبکستان) و سه کشور مصرف‌کننده و واردکننده انرژی (چین، قرقیزستان و تاجیکستان)، باشگاه انرژی خود را راه‌اندازی کرد (Raith & Weldon, 2008). انگیزه رشد همکاری در حوزه امنیت انرژی در سازمان همکاری شانگهای، اول‌ازهمه علاقه کشورهای تولیدکننده به تأمین امنیت مسیرهای عرضه و بازارهای صادراتی و علاقه مصرف‌کنندگان به حفاظت از دسترسی به منابع انرژی است. هدف رسمی باشگاه انرژی ایجاد یک انجمن برای بحث در مورد همکاری‌ها بین دولت‌ها در حوزه انرژی، پیشنهاد پروژه‌های جدید و حل مشکلات در حمل‌ونقل، تولید و مصرف انرژی است. علی‌رغم اینکه باشگاه انرژی در حال حاضر الزام‌آور نیست و هنوز نوپا محسوب می‌شود؛ اما چارچوب ارزشمندی برای همکاری در حوزه انرژی بین دولت‌ها فراهم می‌کند (Lengacher, 2018).

۲-۲. مزایای عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای

از جمله مزایای عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای به موارد زیر می‌توان اشاره کرد؛

- ❖ تسهیل دسترسی به بازار کشورهای عضو و افزایش تعاملات تجاری با دیگر کشورها
- ❖ تحکیم و تقویت روابط با کشورهای حوزه جغرافیای فرهنگی (آسیای مرکزی)
- ❖ بلوک بندی جدید در عرصه قدرت جهانی با محوریت ایران، چین و روسیه
- ❖ دستاورد امنیتی تأمین منافع ملی کشور
- ❖ خنثی سازی تحریم‌ها
- ❖ نفوذ هرچه بیشتر سازمان در سطوح منطقه‌ای و بین‌المللی
- ❖ افزایش تاثیرگذاری ایران به ویژه از لحاظ سیاسی در سطح فرا منطقه‌ای
- ❖ امکان تعامل، گفتگو و اظهار نظر در باب موضوعات مهم منطقه‌ای در این سازمان
- ❖ بهره بردن از مزایای صندوق جاده ابریشم
- ❖ بهره‌مندی از صندوق اعتباری سازمان شانگهای جهت توسعه زیرساخت‌های ارتباطی

۲-۳. جایگاه تجاری اعضای سازمان همکاری شانگهای

بر اساس آمار مرکز تجارت بین‌الملل (ITC)، کل حجم تجارت کالایی کشورهای سازمان همکاری شانگهای در سال ۲۰۲۰، حدود شش هزار میلیارد دلار بوده است (۱۷.۳ درصد تجارت کالایی جهان). از این حجم تجارت، میزان ۳.۲ هزار میلیارد دلار (۵۴ درصد) مربوط به صادرات و ۲.۷ هزار میلیارد دلار (۴۶ درصد) مربوط به واردات بوده است.

۱-۳-۲. واردات جهانی

بر اساس داده‌های مرکز تجارت بین‌الملل از اطلاعات تجاری کشورهای سازمان همکاری شانگهای در سال ۲۰۲۰، حجم کل واردات کشورهای این گروه حدود ۲.۷ هزار میلیارد دلار بوده است که نزدیک به ۱۶ درصد از کل واردات جهانی است؛ در این میان چین با ۲ هزار میلیارد دلار در مقام اول واردکنندگان این بلوک قرار دارد و پس از این کشور هند با ۳۶۸ میلیارد دلار و روسیه با ۲۳۲ میلیارد دلار واردات در رتبه‌های بعدی قرار دارند. مهم‌ترین گروه‌های کالایی وارداتی در این گروه از کشورها شامل ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی و اجزاء و قطعات آنها (کد ۸۵) باز هم ۲۲.۸ درصد، سوخت‌ها و روغن‌های معدنی و محصولات حاصل از آنها (کد ۲۷) با سهم ۱۴ درصد و ماشین‌آلات و وسایل مکانیکی، اجزاء و قطعات آنها (کد ۸۴) با صحنه ۱۰.۴ درصد در کل واردات می‌باشد.

جدول (۱): بزرگ‌ترین واردکنندگان اعضای سازمان همکاری شانگهای در سه گروه کالایی عمده (میلیارد دلار)

ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی و اجزاء و قطعات آنها (کد ۸۵)		سوخت‌ها و روغن‌های معدنی و محصولات حاصل از آنها (کد ۲۷)		ماشین‌آلات و وسایل مکانیکی، اجزاء و قطعات آنها (کد ۸۴)	
چین	۵۴۹	چین	۲۶۷	چین	۱۹۲
هند	۴۳	هند	۱۰۴	روسیه	۴۳
روسیه	۳۰	پاکستان	۱۰	هند	۳۵
کل واردات sco	۶۳۱	کل واردات sco	۳۸۷	کل واردات sco	۲۸۹

مأخذ: محاسبات محقق بر اساس بانک اطلاعاتی مرکز تجارت بین‌الملل (ITC 2021)

۲-۳-۲. صادرات جهانی

بر اساس داده‌های مرکز تجارت بین‌الملل از اطلاعات تجاری کشورهای سازمان همکاری شانگهای در سال ۲۰۲۰، حجم کل صادرات کشورهای این بلوک تجاری حدود ۳.۲ هزار میلیارد دلار بوده است که نزدیک به ۱۹ درصد از صادرات جهانی می‌باشد، در این میان چین با ۲.۶ هزار میلیارد دلار در مقام اول صادرکنندگان این بلوک قرار دارد و پس از این کشور، روسیه با ۳۳۷ میلیارد دلار و هند با ۲۷۵ میلیارد دلار صادرات در رتبه‌های بعدی قرار دارند. مهم‌ترین گروه‌های کالایی صادراتی در این بلوک تجاری شامل ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی و اجزا و قطعات آنها (کد ۸۵) با سهم ۲۲.۱۴ درصد، ماشین‌آلات و وسایل مکانیکی، اجزا و قطعات آنها (کد ۸۴) با سهم ۱۴/۲ درصد و سوخت‌ها و روغن‌های معدنی و محصولات حاصل از آنها (کد ۲۷) با سهم ۶.۹۹ درصد در کل صادرات می‌باشد.

جدول (۲): بزرگ‌ترین صادرکنندگان سازمان همکاری شانگهای در سه گروه کالایی

عمده (میلیارد دلار)

سوخت‌ها و روغن‌های معدنی و محصولات حاصل از آنها (کد ۲۷)		ماشین‌آلات و وسایل مکانیکی، اجزا و قطعات آنها (کد ۸۴)		ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی و اجزا و قطعات آنها (کد ۸۵)	
۱۴۲	روسیه	۴۴۰	چین	۷۱۰	چین
۳۲	هند	۱۸	هند	۱۳	هند
۲۸	چین	۸	روسیه	۴	روسیه
۲۳۰	کل واردات sco	۴۶۷	کل واردات sco	۷۲۸	کل واردات sco

مأخذ: محاسبات محقق بر اساس بانک اطلاعاتی مرکز تجارت بین‌الملل (ITC 2021)

۲-۳-۳. تجارت درون گروهی از اعضای سازمان همکاری شانگهای

بر اساس آمار مرکز تجارت بین‌المللی (ITC)، کل حجم تجارت درون‌گروهی کشورهای سازمان همکاری شانگهای در سال ۲۰۲۰، ۶۷۸ میلیارد دلار بوده است. از این حجم تجارت، میزان ۳۹۹ میلیارد دلار مربوط به واردات و ۲۷۹ میلیارد دلار مربوط به صادرات بوده است. بر اساس این داده‌ها و حدود ۱۴.۴ درصد از کل واردات

۸.۴ درصد از کل صادرات کشورهای سازمان همکاری شانگهای از طریق تجارت درون‌گروهی تأمین می‌شود.

بزرگ‌ترین واردکننده‌ها در تجارت درون‌گروهی سازمان همکاری شانگهای عبارت‌اند از:

۱- چین با ۲۱۷ میلیارد دلار (۵۴.۳ درصد واردات درون‌گروهی)

۲- هند با ۶۶ میلیارد دلار (۱۶.۵ درصد واردات درون‌گروهی)

۳- روسیه با ۶۵ میلیارد دلار (۱۶.۳ درصد واردات درون‌گروهی)

در مجموع سه کشور فوق در حدود ۸۷ درصد از واردات درون‌گروهی را به خود اختصاص داده‌اند.

بزرگ‌ترین صادرکننده‌ها در تجارت درون‌گروهی سازمان همکاری شانگهای نیز عبارت‌اند از:

۱- چین با ۱۵۳ میلیارد دلار (۵۴.۹ درصد صادرات درون‌گروهی)

۲- روسیه با ۷۶ میلیارد دلار (۲۷.۳ درصد صادرات درون‌گروهی)

۳- هند با ۲۲ میلیارد دلار (۸ درصد صادرات درون‌گروهی)

در مجموع کشور فوق حدود ۹۰ درصد از صادرات درون‌گروهی را به خود اختصاص داده‌اند.

۴-۳-۲. وضعیت تجارت ایران با کشورهای سازمان همکاری شانگهای

طبق داده‌های مرکز تجارت بین‌الملل، ارزش کل تجارت ایران با کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای تجارت (در سال ۲۰۱۸)، ۲۸ میلیارد دلار بوده و ۲۰ درصد از کل تجارت ایران را شامل می‌شود. جایگاه کشورهای SCO در صادرات ایران ۱۳.۶ درصد در واردات ایران ۳۵.۷ درصد می‌باشد.

جدول (۳): سهم کشورهای سازمان همکاری شانگهای در کل تجارت ایران (۲۰۱۸)

کشورهای عضو سازمان همکاری‌های شانگهای		سهم در کل صادرات ایران		سهم در کل واردات ایران	
		میلیارد دلار	درصد	میلیارد دلار	درصد
مجموع اعضای سازمان همکاری‌های شانگهای		۱۳.۷	۱۳.۶	۱۴.۷	۳۵.۷

کشورهای عضو سازمان همکاری‌های شانگهای		سهام در کل صادرات ایران	
درصد	میلیارد دلار	درصد	میلیارد دلار
چین	۹.۲	۹.۵	۱۰.۲
هند	۲	۲/۱	۲/۶
پاکستان	۱/۲	۱/۲	۰/۰۰۰۰۳
روسیه	۰/۰۰۰۰۳	۰/۲	۱/۳
ازبکستان	۰/۰۰۰۰۱	۰/۱	۰/۰۰۰۰۵
قزاقستان	۰/۰۰۰۰۱	۰/۱	۰/۰۰۰۰۹
تاجیکستان	۰/۰۰۰۰۸	۰	۰/۰۰۰۰۳
قرقیزستان	۰/۰۰۰۰۳	۰	۰/۰۰۰۰۱

مأخذ: محاسبات محقق بر اساس بانک اطلاعاتی مرکز تجارت بین‌الملل (ITC 2021)

۱-۳-۲. جایگاه کشورهای سازمان همکاری شانگهای در صادرات ایران

بر اساس آمار مرکز تجارت بین‌الملل در سال ۲۰۱۸، ورود ۱۴ درصد از کالاهای صادراتی ایران (به ارزش ۱۳.۱ میلیارد دلار) اعم از نفتی و غیرنفتی به کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای صادر شده است. مهم‌ترین کشورها عبارت‌اند از کشور چین با سهم ۶۹ درصدی در کنار هند (۱۵.۵ درصد)، پاکستان (۹.۴ درصد)، روسیه (۲.۱) و ازبکستان (۱ درصد). ملاحظه می‌شود که تمرکز صادرات ایران در بین کشورهای مذکور بر چین بوده و نفوذ کمتری در دیگر بازارها وجود دارد. مطابق جدول زیر ده گروه کالایی عمده صادراتی، وجود ۸۹ درصد از صادرات ایران به جهان را تشکیل می‌دهد که ارزش آن بالغ بر ۸۶/۲ میلیارد دلار است. کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای حدود ۱۳.۹ درصد از این صادرات کالایی را به خود اختصاص می‌دهند.

جدول (۴): نقش و جایگاه کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای در صادرات ایران به تفکیک گروه‌های کالایی عمده (سال ۲۰۱۸)

گروه کالایی	کل صادرات ایران		صادرات ایران به SCO		واردات SCO از جهان		سهم ایران در تأمین نیازهای SCO (درصد)	سهم SCO در جذب صادرات ایران (درصد)
	میلیارد دلار	سهم (درصد)	میلیارد دلار	سهم (درصد)	میلیارد دلار	سهم (درصد)		
سوخ‌ها و روغن‌های معدنی و محصولات حاصل از آنها (کد ۲۷)	۶۶٫۴	۶۹	۳٫۱	۲۴	۵۴۰٫۲	۱۸	۰٫۵۷	۵
مواد پلاستیکی و اشیاء ساخته شده از آنها (کد ۳۹)	۵٫۵	۶	۳٫۲	۲۴	۱۰۴٫۴	۳	۳	۵۷
محصولات شیمیایی عالی (کد ۲۹)	۴٫۱	۴	۲٫۸	۲۲	۹۷٫۳	۳	۳	۶۹
چدن، آهن و فولاد (کد ۷۲)	۳٫۹	۴	۰٫۰۰۰۲	۱	۴۶٫۲	۲	۰	۴
میوه‌های خوراکی (کد ۰۸)	۱٫۷	۲	۰٫۰۰۰۵	۴	۱۸٫۴	۱	۳	۳۰
سنگ فلزی، جوش و خاکستر (کد ۲۶)	۱٫۱	۱	۱٫۱	۸	۱۴۴٫۲	۵	۱	۹۴
سبزیجات و نباتات ریشه‌ای (کد ۰۷)	۱٫۱	۱	۰٫۰۰۰۱	۱	۵٫۸	۰	۲	۱۱
کودها (کد ۳۱)	۰٫۰۰۰۸	۱	۰٫۰۰۰۵	۴	۱۰	۰	۵	۶۲
نمک، گوگرد، خاک و سنگ و گچ، آهک و سیمان (کد ۲۵)	۰٫۰۰۰۸	۱	۰٫۰۰۰۳	۳	۱۲٫۱	۰	۳	۴۳
مس و مصنوعات از مس (کد ۷۴)	۰٫۰۰۰۷	۱	۰٫۰۰۰۲	۱	۵۳٫۹	۲	۰	۲۷
مجموع ۱۰ گروه کالایی فوق	۸۶٫۲	۸۹	۱۲	۹۱	۱۰۳۲٫۷	۳۲	۱	۱۴
سایر گروه‌های کالایی	۱۰٫۴	۱۱	۱٫۱	۹	۱۹۶۸	۶۶	۰	۱۱
کل کالاها	۹۶٫۶	۱۰۰	۱۳٫۲	۱۰۰	۳۰۰۰٫۷	۱۰۰	۰	۱۴

مأخذ: محاسبات محقق بر اساس بانک اطلاعاتی مرکز تجارت بین‌الملل (ITC 2021)

۲-۳-۴-۲. جایگاه کشورهای سازمان همکاری شانگهای در واردات ایران

بر اساس آمار متمرکز تجارت بین‌الملل در سال ۲۰۱۸، حدود ۳۶ درصد کالاها وارداتی ایران به ارزش ۱۴۰۷ میلیارد دلار از کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای تأمین شده است. مهم‌ترین شرکت‌های وارداتی ایران در میان این کشورها عبارت‌اند از کشور چین با سهم ۲۵ درصدی، در کنار هند (۶ درصد)، روسیه (۳٫۲ درصد) و پاکستان (۰٫۸ درصد). مطابق جدول زیر حدود ۶۲ درصد از واردات ایران

مربوط به ۱۰ گروه کالایی عمده وارداتی مورد اشاره است که ارزش آن بالغ بر ۲۵/۶ میلیارد دلار است. حدود ۷۰ درصد از واردات ایران از کشورهای منطقه نیز اختصاص به آینده گروه عمده وارداتی ایران دارد.

جدول (۵): نقش و جایگاه کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای در واردات ایران به تفکیک گروه‌های کالایی عمده (سال ۲۰۱۸)

گروه کالایی	کل واردات ایران		واردات ایران از SCO		صادرات SCO به جهان		سهم ایران در جذب صادرات نیازهای وارداتی ایران (درصد)	سهم SCO در تأمین نیازهای وارداتی ایران (درصد)
	میلیارد دلار	سهم (درصد)	میلیارد دلار	سهم (درصد)	میلیارد دلار	سهم (درصد)		
ماشین‌آلات و وسایل مکانیکی، اجزا و قطعات آنها (کد ۸۴)	۷,۷	۱۹	۲,۹	۲۰	۴۶۰/۲	۱۴	۰,۶۳	۳۸
علات (کد ۱۰)	۴,۳	۱۱	۱,۹	۱۳	۲۲,۸	۱	۸,۵	۴۵
ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی و اجزا و قطعات آنها (کد ۸۵)	۳,۶	۹	۱,۸	۱۲	۶۸۱/۶	۲۰	۰	۵۰
محصولات دارویی (کد ۳۰)	۱,۶	۴	۰,۰۰۰۰۰۷	۰	۲۴,۲	۱	۰	۵
وسائط نقلیه زمینی غیر از نواقل روی خط (کد ۸۷)	۱,۵	۴	۰,۰۰۰۰۰۷	۵	۹۶,۷	۳	۱	۴۵
دانه‌ها و میوه‌های روغنی با مصارف صنعتی و دارویی (کد ۱۲)	۱,۵	۴	۰,۰۰۰۰۰۲	۱	۷۶,۸	۲	۰	۱۴
ماشین‌آلات و دستگاه‌های اپتیک و عکاسی (کد ۹۰)	۱,۴	۳	۰,۰۰۰۰۰۲	۱	۷۶,۸	۲	۰	۱۴
مواد شیمیایی آلی (کد ۲۹)	۱,۴	۳	۰,۰۰۰۰۰۶	۴	۸۱,۸	۲	۱	۴۱
مواد پلاستیکی و اثاثیه ساخته شده از آنها (کد ۳۹)	۱,۳	۳	۰,۰۰۰۰۰۳	۲	۹۲,۱	۳	۰	۲۷
چدن، آهن و فولاد (کد ۷۲)	۱,۲	۳	۰,۰۰۰۰۰۴	۳	۸۴,۸	۳	۱	۳۸
مجموعه ۱۰ گروه کالایی فوق	۲۵,۶	۶۲	۹,۲	۶۲	۱۶۲۶/۷	۴۸	۱	۳۶
سایر گروه‌های کالایی	۱۵,۶	۳۸	۵,۶	۳۸	۱۷۳۹/۴	۵۲	۰	۳۶
کل کالاهای	۴۱,۲	۱۰۰	۱۴,۷	۱۰۰	۳۳۶۶/۱	۱۰۰	۰	۳۶

مأخذ: محاسبات محقق بر اساس بانک اطلاعاتی مرکز تجارت بین‌الملل (ITC 2021)

مطابق جدول فوق، با توجه به سهم هر یک از گروه‌های کالایی در کل واردات ایران از جهان و سهم آنها در واردات ایران از منطقه مورد نظر، نقش کشورهای عضو

منطقه در تامین نیازهای وارداتی ایران در گروه های کالایی مانند ماشین آلات و وسایل مکانیکی، اجزا و قطعات آنها (کد ۸۴)، غلات (کد ۱۰)، ماشین آلات و دستگاه های برقی و اجزا و قطعات آنها (کد ۸۵)، وسایل نقلیه زمینی غیر از نواقل روی خط (کد ۸۷) و مواد پلاستیکی به اشیا ساخته شده از آنها (کد ۳۹) بیشتر از سایر مناطق جهان است. نظرات بار اصلی این نقش بر عهده کشور چین است و سایر کشورهای عضو منطقه مورد نظر نقش کمتری دارند .

همچنین جدول فوق نشان می دهد که بین ۴۰ تا ۵۰ درصد نیازهای ایران در ماشین آلات و دستگاه های برقی و اجزا و قطعات آنها (کد ۸۵)، غلات (کد ۱۰)، وسایل نقلیه زمینی (کد ۸۷) و مواد شیمیایی آلی (کد ۲۹) از طریق کشورها منطقه مورد نظر تامین می شود.

۳-۴-۲. مبادلات تجاری کشورهای عضو شانگهای با ایران و دنیا

عده کالای وارداتی به ایران	عده کالای صادراتی از ایران	مبادلات تجاری		سال ۱۴۰۰				سال ۲۰۲۱			
		فراز تجاری		واردات به ایران		صادرات از ایران		ارزش مبادلات به ایران از دنیا	ارزش مبادلات به دنیا		
		وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش				
واکن پزئیک، قطعات منضله خودرو، الکترودهای زغالی	مانول، پروپان، پلی اتیلن، بوتان، کائوچو، ستنی آهن و فولاد، پسته	۳۷۷۱۲	۲۷۰۶۲	۲۵۲۵۸	۱۵۸۴	۳۷۱۷	۱۲۷۳۹	۲۸۹۸۵	۱۴۲۳۲	۲۶۷۵۶۸۰	۳۳۶۱۸۱۴
برنج، چای سیاه، اکسید آلومینوم	قیر نفت، مانول، آمونیاک، پسته، اوره	۸۰۵۹	۳۴۰۰	۵۳۸۳	۲۳۴	۱۳۳۸	۱۵۸۳	۶۷۲۱	۱۸۱۷	۵۷۰۴۰۲	۳۹۴۸۱۳
گندم، روغن، ذرت دانه	پسته، پلی استیرن، میوهجات، الیاف سسنگ	۴۹۱۷	۲۲۴۲	-۲۶۳۹	-۱۰۸۴	۳۷۷۸	۱۶۶۳	۱۱۳۹	۵۷۹	۲۹۳۵۰۱	۴۹۲۳۱۴
برنج، میوه، تخم کجند	گازهای نفتی، قیر نفت، نیر خشک، میوه، پسته	۳۳۰۰	۱۵۷۳	۲۶۲۰	۹۴۷	۳۴۰	۳۱۲	۳۹۶۰	۱۲۶۱	۷۳۱۰۶	۲۸۸۸۰
پنبه، نخ، کاور پشم	میله های آهنی و فولادی، کربد نساجی، میوه	۷۷۵	۵۱۷	۶۵۳	۲۸۷	۶۱	۱۱۵	۷۱۴	۴۰۲	۳۳۷۲۴	۱۴۰۴۴۴
گندم، جو، عذاق	پسته، پلی استیرن، میوه	۷۲۷	۲۶۵	۲۹۵	۱۰۹	۲۱۶	۷۸	۵۱۱	۱۸۷	۳۸۰۸۱	۴۶۹۴۹
پنبه، پله گرم	میله های آهنی و فولادی، پلی اتیلن، ماشین های خردکن	۱۳۸	۱۳۰	۱۱۰	۵۲	۱۴	۳۹	۱۲۴	۹۱	۴۲۱۷	۱۷۸۶
کاور پشم، لوبیا	پسته، کنپوش های غیر مغزی	۵۰	۸۲	۴۰	۷۶	۵	۳	۴۵	۷۹	۵۵۷۰	۱۶۵۸
جمع		۵۰۶۷۸	۳۵۲۷۱	۳۱۷۲۰	۲۲۰۵	۹۴۷۹	۱۶۵۳۲	۴۱۱۱۹	۱۸۷۳۹	۲۶۸۲۸۱	۴۴۶۸۶۸

۴-۲. ساختار و وضعیت متفاوت اقتصادی و تجاری اعضای سازمان همکاری شانگهای

سازمان همکاری شانگهای متشکل از ۸ کشور است که در توسعه اقتصادی و

ویژگی‌های تجارت خارجی تفاوت زیادی دارند. چشم‌انداز اصلی اقتصادی این سازمان در این زمینه هماهنگی دو پروژه بزرگ اقتصادی جاده ابریشم جدید و اتحادیه اقتصادی اوراسیا دیده می‌شود. چین به‌عنوان آغازگر اصلی توسعه روابط اقتصادی در سازمان همکاری شانگهای، بیشترین علاقه‌مندی را در استفاده از سازوکارهای سازمان جهت تحقق منافع اقتصادی خود بروز داده است. منافع روسیه در زمینه توسعه اقتصادی نیز مستلزم تشدید تلاش‌ها برای اجرای پروژه‌های مشترک اقتصادی با کشورهای سازمان همکاری شانگهای است که با توجه به گسترش عضویت جدید در این سازمان اهمیت ویژه‌ای دارد. لازم به ذکر است که سازمان همکاری شانگهای متشکل از دولت‌های با رشد اقتصادی و آمار تجاری بسیار متفاوت می‌باشد، این نکته را می‌توان در دو جدول زیر که مربوط به داده‌های تجاری کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای است مشاهده نمود.

جدول (۶): شاخص‌های تجاری در واردات کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای در سال ۲۰۲۰

میانگین تعرفه‌ها اعمال شده (درصد)	سهم در واردات جهانی (درصد)	رشد سالانه وارداتی سال‌های ۲۰۱۶-۲۰۲۰ (درصد)	ارزش واردات در سال ۲۰۲۰ (میلیارد دلار)	واردکنندگان
-	۱۰۰	۳	۱۸۵۸۹٫۲	جهان
-	۱۴٫۹	-	۲۷۶۵٫۹	مجموع اعضای سازمان همکاری‌های شانگهای
۸٫۷	۱۱٫۱	۷	۲۰۵۵٫۶	چین
۱۴٫۱	۲	۱	۳۶۸	هند
۴٫۲	۱٫۲	۶	۲۳۱٫۷	روسیه
۱۵٫۵	۰٫۲	-۲	۴۵٫۸	پاکستان
۳٫۶	۰٫۲	۱۲	۳۸٫۱	قزاقستان
۱۲٫۴	۰٫۱	۱۹	۱۹٫۹	ازبکستان
۴٫۶	۰	۰	۳٫۷	قرقیزستان
۵٫۵	۰	۳	۳٫۱	تاجیکستان

مأخذ: محاسبات محقق بر اساس بانک اطلاعاتی مرکز تجارت بین‌المللی (ITC 2021)

جدول (۷): شاخص‌های تجاری در صادرات کشورهای عضو سازمان همکاری
شانگهای در سال ۲۰۲۰

صادرکنندگان	ارزش صادرات در سال ۲۰۲۰ (میلیارد دلار)	رشد سالانه صادرات سال‌های ۲۰۲۰ - ۲۰۱۶ (درصد)	سهم در صادرات جهانی (درصد)	موازنه تجاری ۲۰۲۰ (میلیارد دلار)
جهان	۱۸۴۰۱٫۳	۳	۱۰۰	-۱۸۷٫۹
مجموع اعضای سازمان همکاری‌های شانگهای	۳۲۸۸٫۸	-	۱۷٫۹	۵۲۲٫۹
چین	۲۵۹۰٫۶	۵	۱۴٫۱	۵۳۵
هند	۳۳۷٫۱	۵	۱٫۸	۱۰۵٫۴
روسیه	۲۷۵٫۵	۲	۱٫۵	-۹۲٫۵
پاکستان	۴۶٫۹	۷	۰٫۳	۸٫۹
قزاقستان	۲۲٫۲	۲	۰٫۱	-۲۳٫۵
ازبکستان	۱۳٫۱	۱۱	۰٫۱	-۶٫۸
قرقیزستان	۱٫۹۶۴٫۴۶۶	۶	۰	-۱٫۷
تاجیکستان	۱٫۳۱۱٫۸۷۹	۹	۰	-۱٫۸

مأخذ: محاسبات محقق بر اساس بانک اطلاعاتی مرکز تجارت بین‌المللی (ITC 2021)

داده‌های تجاری فوق سهم کشورهای نظیر چین، هند و روسیه در صادرات و واردات جهانی با سایر اعضای سازمان همکاری شانگهای از تفاوت قابل ملاحظه‌ای برخوردار است. در این میان نقش و جایگاه چین در جهان، هم در صادرات (۱۴.۱ درصد) و هم در واردات (۱۱.۱ درصد) از سایر کشورهای اثرگذار بالاتر می‌باشد. هرچند که در حوزه رشد سالانه صادرات می‌توان دستاورد سایر اعضا را نیز قابل قبول ارزیابی نمود؛ اما همچنان در بسیاری از این کشورها شاهد موازنه تجاری منفی هستیم. براین اساس می‌باید در تحلیل وضعیت اقتصادی این سازمان، آمار تجاری متفاوت و شکاف قابل توجه میان اعضای سازمان همکاری شانگهای در ابعاد اقتصادی و تجاری را با تأمل بیشتری مدنظر قرار داد.

۳. روسیه

ظهور انقلاب اسلامی در ایران و سپس فروپاشی اتحاد شوروی، دو کشور را در موقعیتی قرار داد تا بتوانند مناسبات جدیدی را پایه‌ریزی کرده، و سطح تعاملات خود را افزایش دهند. به همین جهت توجه به توانمندی‌ها و نقاط ضعف دو کشور می‌تواند زمینه رشد و هم‌افزایی را برای دو کشور ایجاد کند. به همین جهت در این بخش به بررسی کشور روسیه از لحاظ جمعیت و موقعیت اجتماعی، اقتصاد و صنایع پرداخته می‌شود.

۳-۱. جمعیت و موقعیت جغرافیایی

کشور روسیه در شمال اوراسیا قرار گرفته است و با اقیانوس آرام شمالی، اقیانوس منجمد شمالی، دریای خزر، دریای سیاه و دریای بالتیک مرز آبی دارد. از نظر جمعیت، روسیه نهمین کشور پرجمعیت دنیا محسوب می‌شود. جمعیت کشور روسیه فدرال بر اساس آخرین اظهار نظر رسمی معادل ۱۴۴ میلیون نفر است. بررسی آمار جمعیتی با در نظر گرفتن کشورهای مشترک المنافع با روسیه که ۱۱ کشور هستند، معادل ۲۸۲ میلیون نفر، و با احتساب شرق اروپا که بعضاً روسی زبان و دارای گرایش فرهنگ و تجارت با منطقه روسیه می‌باشند جمعاً ۵۶۵ میلیون نفر برآورد می‌گردد. تراکم جمعیت روسیه ۸/۴ نفر در هر کیلومتر مربع است که از پایینترین نرخ‌های تراکم جمعیت در جهان است. همچنین نرخ رشد جمعیت در این کشور منفی است. بیشتر جمعیت روسیه در غرب این کشور (بخش اروپایی) زندگی می‌کنند.

۳-۲. اقتصاد روسیه

اقتصاد کشور روسیه، پنجمین اقتصاد بزرگ ملی در اروپا می‌باشد و از نظر تولید ناخالص داخلی اسمی در جهان دارای رتبه یازدهم است. اقتصاد روسیه در سال‌های اخیر، اقتصادی با درآمد متوسط رو به بالا و در حال توسعه می‌باشد (Agency, 2019).

یکی از عوامل مهم در اوضاع مطلوب اقتصادی برای این کشور، داشتن جغرافیای وسیع است که بیش از ۳۰ درصد از منابع طبیعی جهان را در اختیار این کشور قرار داده است. بانک جهانی ارزش کل منابع طبیعی روسیه را در حدود تریلیون دلار (آمریکا) تخمین زده است. روسیه دارای مقدرار زیادی نفت، گاز طبیعی و فلزات

گران بها است که سهم عمده صادرات روسیه را تشکیل می‌دهد؛ از این رو کشور روسیه برای رشد اقتصادی و اجتماعی خود تا حدودی به درآمدهای انرژی متکی است. از سال ۲۰۱۲، بخش نفت و گاز ۱۶ درصد از تولید ناخالص داخلی، ۵۲ درصد از درآمد بودجه فدرال و بیش از ۷۰ درصد از کل صادرات را به خود اختصاص داده‌اند. شایان ذکر است که اولویت‌های فعلی اقتصاد روسیه در نوین‌سازی اقتصادی، بهبود نوآوری و تنوع بخشی به اقتصاد خود در مقیاس وسیع است از این رو دولت روسیه در سال ۲۰۱۱ برنامه خصوصی سازی بنگاه‌های دولتی را پس از یک وقفه چندین ساله مجدداً در دستور کار خود قرار داده است (Database, 2019).

۳-۳. صنایع روسیه

روسیه یک کشور صنعتی بزرگ است که با بهبود اقتصاد به رشد خود ادامه می‌دهد. با پایان کمونیسم، صنایع جدید به طور فزاینده‌ای در روسیه در حال پیشرفت هستند. این صنایع شامل صنایع دفاعی، خودروسازی، الکترونیک، مالی، مخابرات و انرژی می‌باشند. با توجه به صنایع وسیعی که در این کشور وجود دارد، روسیه به وضوح یک کشور قدرتمند و مدرن است که می‌تواند بر جامعه و اقتصاد جهانی تأثیر فراوان بگذارد. بسیاری از این صنایع از حمایت کشورهای اروپایی و ایالات متحده برخوردار هستند، به خصوص که بسیاری از شرکت‌های این کشورها در روسیه منافع تجاری دارند. این در حالی است که صنایع ذکر شده در دوره کمونیسم شوروی بسیار کوچک بودند و تا پایان کمونیسم رشد کمی داشتند یا اصلاً رشد نداشتند. در دنیای امروز روسیه، صنایع مدرن شده‌اند و برای میلیون‌ها کارگر روسی شغل ایجاد کرده‌اند. بسیاری از شرکت‌های خارجی نیز می‌خواهند از این صنایع حمایت کنند زیرا روسیه به عضوی مؤثر در صحنه اقتصاد جهانی تبدیل شده است. شرکت‌های روسی در این صنایع مشتریانی در سرتاسر اروپا، آسیا و آمریکای شمالی دارند که بخشی از آن به دلیل مقرون به صرفه بودن محصولات و خدمات روسی است. افزایش تقاضای جهانی برای کالاهای تولید شده در صنایع روسیه نوعی حمایت از تولیدات کشور روسیه می‌باشند که به این صنایع اجازه می‌دهد تا رشد کنند، درآمد بیشتری ایجاد کنند و محصولات خود را گسترش دهند (thetranslationcompany, 2021).

در بخش صنعت کشاورزی، یکی از مشکلات اصلی کشور روسیه عدم امکان تامین محصولات کشاورزی در داخل کشور است؛ با وجود این که کشور روسیه وسیع ترین کشور جهان محسوب می شود اوضاع کشاورزی در این کشور چندان مناسب نمی باشد. با وجود بیابان و دشت های غیر قابل کشت، این کشور همواره با مشکل تامین داخلی محصولات کشاورزی مواجه بوده است. از سوی دیگر بیشتر مناطق این کشور از جمله سیبری خالی از سکنه هستند و امکان کشاورزی در این مناطق وجود ندارد. عدم امکان کشاورزی در بیشتر مناطق روسیه از یک سو و جمعیت زیاد این کشور از سوی دیگر باعث شده است که روسیه وابسته به واردات محصولات کشاورزی از کشورهای دیگر باشد؛ به طوری که در سال ۲۰۱۷ حجم واردات محصولات غذایی روسیه از اتحادیه اروپا بیش از ۴۰ میلیارد دلار بوده است.

۴. روابط بین دو کشور ایران و روسیه

مطالعه تاریخ معاصر ایران و روسیه بیانگر روابط نزدیک این دو کشور نسبت به گذشته می باشد. داشتن اهداف مشترک یکی از دلایلی است که به نظر کارشناسان ایران و روسیه را بیش از گذشته هم مسیر کرده است. به دلیل گسترش ناتو به شرق و پس از درگیری با گرجستان بر سر اوستیای جنوبی و الحاق کریمه به خاک خود، روابط روسیه و غرب به تیرگی انجامیده است. از سوی دیگر در دوران پس از فروپاشی شوروی، روابط روسیه و ایالات متحده آمریکا به دلایل گوناگون که از موضوع این یادداشت خارج می باشد، غالباً مبتنی بر اختلاف بوده است. در سمت دیگر، نگاه به روابط ایران و آمریکا نیز بیانگر فراز و فرودهای بسیاری می باشد که نقطه اوج این اختلافات وضع تحریم های گوناگون بر علیه ایران از سمت آمریکا می باشد.

اکنون چرایی لزوم برقراری ارتباط ایران و روسیه مشخص می شود. در جامعه ای که اکثر کشورها توان مقابله با قدرت غرب را ندارند، کشورهای مخالف در تلاش برای تحکیم روابط در جهت کم اثر کردن قدرت نفوذ استعمار هستند. هم افزایی و تکامل کشورهای متحد در دوران کنونی معاملات سلطه جهانی را برهم می زند و فشار اقتصادی بر کشورهای تحت تحریم را تا جایی که آنها را بی اثر کند کاهش می دهد. به همین دلیل است که به اذعان تحلیلگران و کارشناسان مسائل بین المللی روابط و

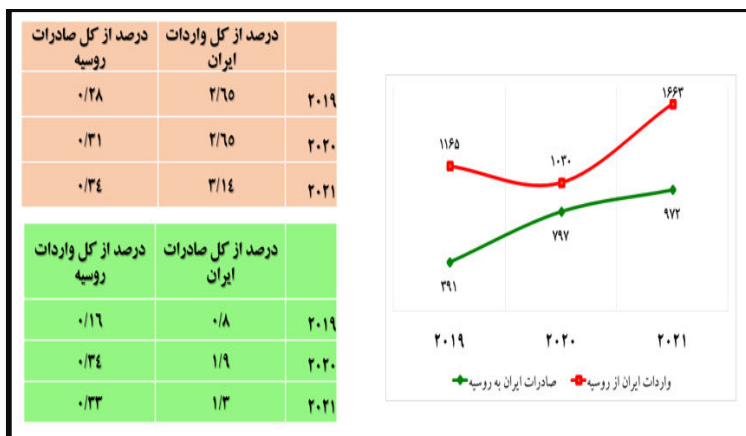
مناسبات ایران و روسیه هیچگاه به گرمی روابط کنونی نبوده است (کرمی و خواجوی، ۱۴۰۰). از سمت دیگر به دلیل شکل‌گیری جنگ روسیه و اوکراین و قرار گرفتن این کشور در لیست تحریم‌های اروپایی و آمریکایی فرصت مطلوبی جهت برقراری قرابت سیاسی و اقتصادی برای ایران فراهم شده است.

۴-۱. روابط تجاری بین دو کشور ایران و روسیه

ایران و روسیه در کنار تاریخچه تجارت طولانی خود، فراز و فرودهای بسیاری را در روابط تجربه کرده‌اند. یکی از دلایل مهمی که مشوق ایران و روسیه در تحکیم روابط تجاری می‌باشد، همسایگی این دو کشور و داشتن مرزهای مشترک آبی از طریق دریای خزر، تشابهات فرهنگی و اجتماعی و اهداف مشترک سیاسی می‌باشد. روابط ایران و روسیه به دلایل مختلف پس از برجام و به دنبال آن همکاری ایران و روسیه در سوریه از اهمیت دوچندان برخوردار شده که این مورد یکی از موضوعات بحث‌برانگیز در حوزه سیاست خارجی دو کشور و اثرگذار بر عملکرد بین‌المللی آنان می‌باشد.

ایران و روسیه با وجود تعاملات زیاد، مبادلات تجاری اندکی دارند، به طوری که تبادلات تجاری دوجانبه درصد اندکی از تجارت خارجی آن‌ها را شامل می‌شود. یکی از موانعی که کارشناسان به عنوان دلیل اثرگذار بر کاهش مبادلات تجاری از آن نام می‌برند تحریم‌ها علیه دو کشور می‌باشد؛ تحریم‌ها علیه ایران و تحریم‌های غرب علیه روسیه در سال ۲۰۱۴ و ادامه آن‌ها در سال ۲۰۱۵. با وجود این تحریم‌ها، دو کشور در تلاش برای افزایش سطح همکاری و حجم مبادلات تجاری هستند (کرمی و خواجوی، ۱۴۰۰).

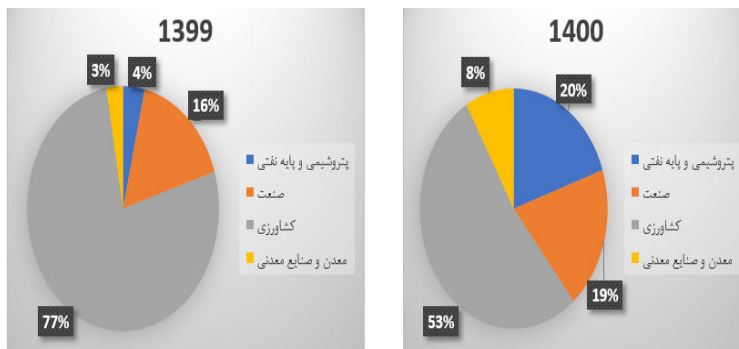
با توجه به بازار ۲۴۰ میلیارد دلاری کالایی روسیه، جمعیت ۱۴۶ میلیون نفری و سهم ناچیز دو دهم درصدی کشورمان با صادرات ۸۰۰ میلیون دلار در سال ۱۳۹۹، هدف از تدوین تحقیق مورد نظر برنامه‌ریزی جهت افزایش صادرات سالانه با رشد ۲۰ درصدی صادرات به روسیه می‌باشد. اطلاعات کمی و کیفی تجارت جهانی بین دو کشور به شرح زیر می‌باشد؛

نمودار (۱): اطلاعات کمی و کیفی تجارت جهانی ایران و روسیه

۴-۱-۱. بررسی صادرات ایران به روسیه به تفکیک گروه کالایی

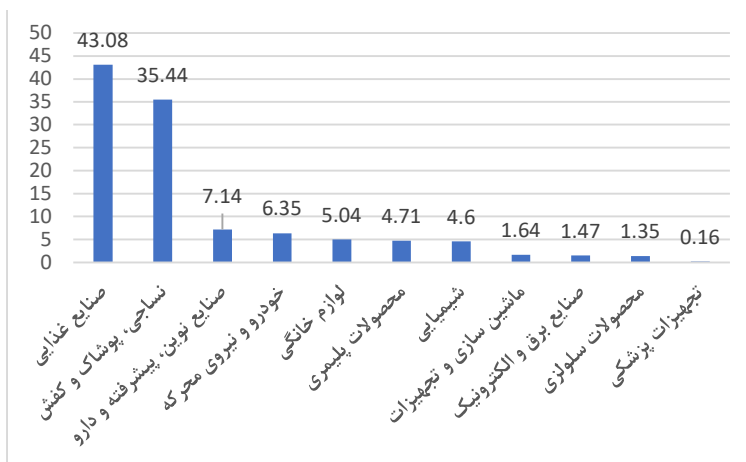
برای فهم دقیق ماهیت مواد صادراتی از ایران به کشور روسیه لازم است که کالاهای مورد مبادله تحت بررسی قرار بگیرند. با توجه به آمار و اطلاعات مرکز تجارت بین الملل ترکیب صادرات ایران به روسیه را بین سال ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ به شرح زیر می توان مورد مطالعه قرار داد؛

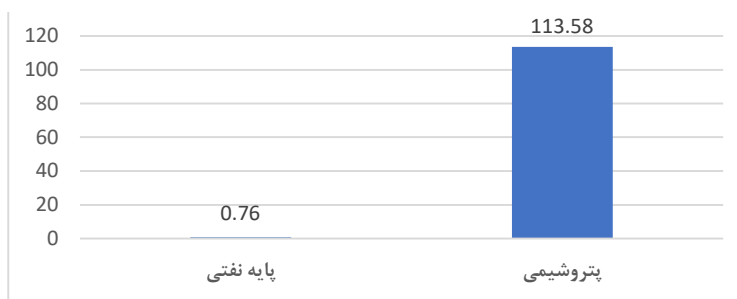
نمودار (۲): ترکیب صادرات ایران به روسیه بین سال ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰

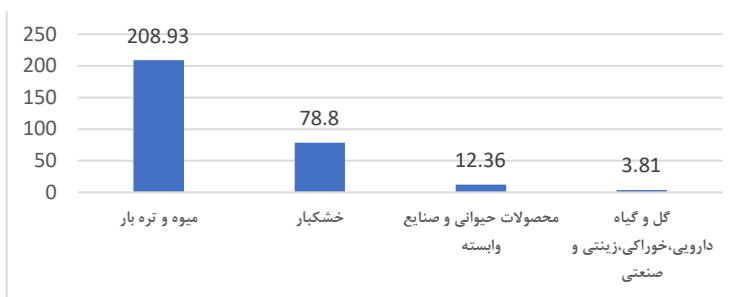
مشروح صادرات ایران به روسیه به تفکیک گروه کالایی به شرح زیر می باشد.

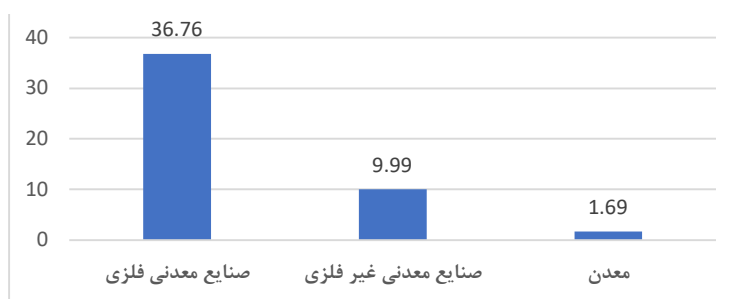
نمودار (۳): ارزش صادرات محصولات صنعتی به روسیه در سال ۱۴۰۰ (میلیون دلار)

نمودار (۴): ارزش صادرات محصولات پتروشیمی و پایه نفتی به روسیه در سال ۱۴۰۰ (میلیون دلار)

نمودار (۵): ارزش صادرات محصولات کشاورزی به روسیه در سال ۱۴۰۰ (میلیون دلار)

نمودار (۶): ارزش صادرات محصولات معدنی به روسیه در سال ۱۴۰۰ (میلیون دلار)

۵. فرصت‌ها و ظرفیت‌های بازار روسیه برای ایران

یکی از محصولات مهمی که ایران دارای مزیت رقابتی بالا در آن می‌باشد، محصولات کشاورزی است. همان‌طور که بیان شد کشور روسیه به دلیل مساحت کم زمین کشاورزی نسبت به مساحت کشور و جمعیت، عدم تابش نور خورشید مناسب جهت رشد گیاهان و پروتد هوا، نیازمند حجم بالای واردات محصولات کشاورزی است که ایران می‌تواند بخشی از این محصولات نظیر گوجه‌فرنگی، خیار، فلفل دلمه‌ای و... را برای این کشور در حجم بالا زیر کشت ببرد. به طور کلی محصولات تجاری از

ایران به روسیه که کشور توان تامین و صادرات آن‌ها را دارد عبارت‌اند از:

❖ محصولات آرایشی، بهداشتی و پزشکی و شیمیایی

❖ محصولات غذایی و کشاورزی

❖ محصولات صنعتی

❖ پوشاک

از سوی دیگر سازمان توسعه تجارت ایران برخی مصادیق فرصت‌های صادراتی در روسیه از طریق شرکت‌های دانش بنیان را بیان می‌کند که عبارت‌اند از: برخی محصولات پتروشیمی، خشکبار، محصولات صنایع غذایی، آبریان، محصولات لبنی، کفش و چرم، نساجی، مصالح ساختمانی، تجهیزات الکترونیک، دارو، تجهیزات پزشکی، قطعات یدکی اتومبیل و خدمات تجارت الکترونیک؛ شرکت‌های دانش بنیان باید با برنامه‌ریزی دقیق و هدفمند به بازار این کشور راه یابند. با وجود کثرت توافقات صورت گرفته بین دو کشور ایران و روسیه و قرارگیری هر دو کشور در پیمان شانگهای متاسفانه شاهد پایین بودن سطح حضور کالاهای ایرانی در آن کشور هستیم. زنگ هشدار زمانی به صدا در می‌آید که ایران جایگاه صادراتی خود را به روسیه به دیگر کشورها واگذار کرده است. از مهمترین کالاهایی که ایران مزیت صادراتی به روسیه دارد و نتوانسته از این فرصت استفاده کند و با از دست داده است به موارد زیر می‌توان اشاره کرد:

جدول (۸): مهمترین کالاهایی که ایران مزیت صادراتی به روسیه دارد

واردات روسیه از جهان میلیارد دلار	عنوان گروه کالایی	ردیف	واردات روسیه از جهان میلیارد دلار	عنوان گروه کالایی	ردیف
۲	تجهیزات پزشکی	۸	۳۸	مواد غذایی	۱
۲	پتروشیمی و شیمیایی	۹	۲۰	دارو	۲
۲	پوشاک	۱۰	۱۰	قطعات خودرو و ماشین آلات	۳
۵	محصولات لبنی	۱۱	۵	میوه و سبزیجات	۴
۱.۵	محصولات پلاستیکی	۱۲	۵	کفش	۵
۱.۵	صیفی جات	۱۳	۵	لوازم خانگی	۶
۱.۳	چای، قهوه و تنباکو	۱۴	۲	مصالح ساختمانی	۷

۶. موانع و چالش‌ها

۶-۱. چالش‌ها و موانع مشترک بین دو کشور ایران و روسیه

در مطالعات و بررسی‌های انجام‌شده توسط کارشناسان داخلی و بین‌المللی بیش از ده مورد به‌عنوان مانع در روابط بین دو کشور بیان شده است که به‌صورت کلی آن‌ها را در سه سطح دوجانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی می‌توان تقسیم کرد.

۶-۱-۱. موانع و چالش‌ها در سطح دوجانبه

منظور از روابط دوجانبه، انجام روابط سیاسی، اقتصادی یا فرهنگی بین دو کشور مستقل است حال ممکن است در سطح دو کشور موانعی جهت رونق روابط وجود داشته باشد که در زیر به آن اشاره می‌شود.

الف) برخی کارشناسان با نگاه به روابط ایران و روسیه پیش از انقلاب اسلامی و پیش از اضمحلال کمونیسم و تشکیل روسیه کنونی، دارای ذهنیت منفی نسبت به توسعه روابط با روسیه هستند بنا بر نگرش منفی کارشناسان، عنوان می‌شود که دو کشور تنها به دلایل استراتژیک یک همکاری کوتاه‌مدت را با هم شروع کرده‌اند و

نگاه بلندمدت به این روابط خارج از دسترس می‌باشد. این گروه مدعی هستند که روسیه از ایران به‌عنوان اهرم فشار بر علیه غرب استفاده می‌کند و ایران از روسیه برای دور زدن تحریم‌ها نفع می‌برد. از سوی این کارشناسان تحلیل می‌شود که در آینده‌ای نه‌چندان دور به دلیل مرتفع شدن برخی مشکلات بین‌المللی بنفع هر یک از این دو کشور، رابطه میان آن‌ها استحکام کنونی را ادامه نخواهد داد (رومی و نوروزی، ۱۳۹۳).

ب) یک مانع اصلی در گسترش روابط بین دو کشور، موانع بانکی می‌باشند. به دلیل عدم وجود سیستم بانکی مشترک و یا روشن در بحث انتقالات بین‌بانکی، تجار و کارفرمایان نسبت به گسترش روابط تجاری بین دو کشور دل‌سرد هستند.

ج) در هر کشور مناسبات مخصوص در امر تجارت وجود دارد اگر ایران خواهان گسترش روابط تجاری با روسیه است باید براساس مشاوره کارشناسان به‌صورت صحیح و قانونی (بر اساس قانون دو کشور) قدم بردارند. متأسفانه کشور از لحاظ داشتن کارشناسان متخصص در امر تجارت، قوانین و زبان (روسی) فاقد توانمندی لازم می‌باشد. در اثر نداشتن کادر متخصص و وحدت رویه نهادهای امر تجارت، در گذر زمان سطح روابط تجاری کاهش و کالاهای تجاری بدون برنامه و هدف مشخص مبادله خواهند شد. عدم تعیین دقیق نقش دو کشور در تامین کالاهای تجاری موجب سطحی بودن روابط و پایداری آن‌ها می‌شود که به‌موجب این امر، اثرپذیری روابط در مقابل تحریم‌های بین‌المللی و تنش‌های سیاسی بالا می‌رود.

د) تفاوت ساختار سیاسی دو کشور یکی دیگر از عوامل عدم گسترش روابط می‌باشد. کشور روسیه دارای سابقه اقتصادی کمونیستی و ایران دارای ساختار اقتصاد دولتی می‌باشد هر دو کشور در حال حاضر دارای روند طولانی بوروکراتیک می‌باشند که نقش اصلی را در آن دولت ایفا می‌کند؛ ساختار دولتی و کم‌کشش مغایر با تجارت پررونق می‌باشد.

ه) یکی دیگر از موانع تجاری خود کالاهای تجاری می‌باشند. عمده کالاهای تولیدی از سمت دو کشور فاقد مزیت رقابتی در تجارت (تولید انبوه و هزینه کم) می‌باشند. این شرایط در حالی است که در سطح بین‌الملل رقابتی جدی در منطقه

جغرافیایی شرق و جنوب شرقی آسیا قرار گرفتند.

ی) مانع دیگر، مغایرت ساختار جهانی در تجارت بین دو کشور می‌باشد. ایران هنوز به دلایل گوناگون در سازمان تجارت جهانی عضویت پیدا نکرده است از سوی دیگر روسیه عضو سازمان تجارت جهانی است و سیاست‌ها و قوانین تجاری خود را بر همین اساس پایه‌ریزی کرده است این موضوع در روابط تجاری چالش آفرین می‌باشد (ابوالحسن اوغلی، ۱۳۹۵).

۲-۱-۶. موانع و چالش‌ها در سطح منطقه‌ای

روابط منطقه‌ای بین کشورها همواره یکی از عوامل اصلی تعمیق یا قطع روابط سیاسی و تجاری بوده است. در این بخش به موانع و چالش‌های اصلی در سطح منطقه‌ای برای ایران و روسیه پرداخته می‌شود.

الف) کشور روسیه به دلیل میل به اجرای سیاست اوراسیاگرایی، کمتر تمایل به ایجاد روابط پویا با سایر کشورها دارد این وضعیت در شرایطی است که کشورهای گوناگون به خصوص کشورهای عربی در صحنه‌های اقتصادی و سیاسی حضور فعال و پویا در منطقه دارند. انفعال هر یک از طرفین (ایران یا روسیه) موجب عدم تعمیق روابط اقتصادی و تجاری می‌شوند.

ب) مطالعه نوع تعامل دو کشور ایران و روسیه در بررسی مسائل منطقه‌ای خزر، آسیای مرکزی و قفقاز، نشان از عدم فعالیت دو کشور به صورت پویا و سازنده دارد. عدم پایه‌ریزی سیاست‌های آینده‌نگرانه در بین دو کشور موجب ضعف روابط کنونی می‌شود؛ زیرا هر نوع فعالیت (اقتصادی، سیاسی و تجاری) نیازمند طولانی بودن بعد زمان و عمق همکاری می‌باشد.

ج) ایران و روسیه هر دو جزء ده کشور اول جهان از نظر داشتن ذخایر نفتی می‌باشند. از سوی دیگر روسیه رتبه اول جهان و ایران رتبه دوم جهان را در ذخایر گازی دارا است. به دلیل این‌که هر دو کشور به عنوان قطب‌های انرژی جهان شناخته می‌شوند، رقابت پنهان در حوزه تجارت انرژی با سایر کشورها پیدا کرده‌اند که این رقابت، تجارت بین دو کشور را هم تحت الشعاع قرار می‌دهد. به عنوان نمونه، روسیه در تلاش جهت ترغیب کشورهای منطقه جهت عبور خطوط

انتقال انرژی از مسیر شمالی است. در سمت دیگر، ایران مسیر جنوبی را کم هزینه ترین و نزدیک ترین مسیر انتقال انرژی معرفی می کند. تنش در رقابت تجارت انرژی از سوی دو کشور می تواند روابط تجاری را متضرر کند و به دنبال آن موانع را افزایش دهد.

۳-۱-۶. موانع و چالش ها در سطح بین الملل

در جهان بین الملل کشورها توان مقابله با قدرت های غرب را ندارند، همکاری دو کشور ایران و روسیه که چارچوب قدرت های جهانی را برهم زده است، برای کشورهای غربی و آمریکا قابل تحمل نیست به همین جهت قدرت های خارجی به دنبال افزایش تنش و موانع در سطح روابط ایران و روسیه هستند؛ موانعی از جنس تحریم و جریمه های بین المللی.

۲-۶. موانع صادراتی ایران به روسیه

در متون فوق تحت عنوان چالش ها و موانع مشترک بین ایران و روسیه، موانعی ذکر گردید که از سمت هر دو کشور چالش محسوب می شوند. در این بخش به صورت موردی و جزئی به موانع صادراتی ایران به روسیه پرداخته می شود. روابط تجاری بخش جدایی ناپذیر از روابط بین دو کشور می باشند. همگام با توسعه سطح روابط ایران با روسیه، روابط تجاری هم افزایش پیدا خواهد کرد. ایران باید فرصت ایجاد شده را در جهت تحکیم روابط و کم اثر کردن تحریم ها استفاده کند. با توجه به لزوم توسعه تجارت بین دو کشور، موانعی در ایران وجود دارد که می توان این مهم را تحت تاثیر قرار دهد. در زیر به چند مورد از این موانع پرداخته شده است (بررسی موانع توسعه همکاری های تجاری ایران و روسیه، ۱۳۹۹).

۱-۲-۶. موانع حمل و نقل و لجستیک

در خصوص عملکرد لجستیکی، وضعیت کشور بسیار ضعیف می باشد. براساس گزارش مرکز پژوهش های مجلس با بررسی روند برنامه ریزی های کلان و توسعه کشور طی دهه های اخیر می توان عنوان کرد که اگرچه به موضوع حمل و نقل و لجستیک در

برنامه‌های توسعه کشور به‌ویژه طی سال‌های اخیر توجه شده‌است، اما با توجه به گستردگی و نقشی که این صنعت می‌تواند در اقتصاد ایران داشته باشد، نگاه شایسته‌ای نشده‌است و همچنان این موضوع به‌صورت گسسته و جدا از هم تقویت می‌شود. به‌طورکلی می‌توان عنوان کرد که در حوزه زیرساخت‌های بندری، جاده‌ای و ریلی دچار ضعف شدید هستیم.

۲-۲-۶. موانع حوزه بانکی

یکی از چالش‌های اساسی برای صادرکننده و تولیدکننده ایرانی، تأمین مالی پرهزینه می‌باشد برای تأمین مالی در بهترین شرایط از نرخ‌های ۱۴، ۱۸ و ۲۲ درصد استفاده می‌شود؛ این در حالی است که سود هیچ تولیدکننده و صادرکننده حتی به‌صورت کامل توان تصفیه این ارقام بانکی را ندارد.

با توجه به مشکل بیان‌شده، مشوق‌های صادراتی برای صادرکننده و تولیدکننده ایرانی در کشور لحاظ شده‌است متأسفانه مشوق‌های صادراتی بسیار ضعیف هستند و در مقام عمل، کارآمد و راه‌گشا نیستند (پرویزیان، ۱۳۸۹).

۲-۲-۳. موانع حوزه بازاریابی

دو مشکل عمده در حوزه بازاریابی بین ایران و روسیه وجود دارد؛ فقدان بانک اطلاعاتی و نبود نمایشگاه‌های ایرانی. صادرکنندگان و تولیدکنندگان داخلی نیازمند دسترسی به بانک اطلاعات قوی در بخش‌های مختلف از جمله امکان سنجی، تولید و صادرات هستند. با بررسی بانک اطلاعاتی، صادرکننده نیاز کشور مقصد (روسیه) را در نظر می‌گیرد و با انتقال اطلاعات به تولیدکننده ظرفیت تولیدی داخلی را برای پاسخ‌گویی به نیاز خارجی در نظر گرفته و می‌تواند بهره‌وری آن را در جهت پاسخ به نیاز خارجی از طریق ایجاد تعادل در بازار داخل و خارج افزایش دهد. متأسفانه فقدان بانک اطلاعاتی بروزرسانی شده، یکی از موانع اصلی در داخل کشور برای حفظ استراتژی صادراتی می‌باشد.

نبود نمایشگاه‌های ایرانی، یکی دیگر از مهم‌ترین مشکلات می‌باشد. اهمیت برگزاری فروشگاه‌ها و نمایشگاه‌های ایرانی، این است که تولیدکنندگان و صادرکنندگان

به صورت مستقیم با طرف خارجی می‌توانند ارتباط برقرار کرده و برای ارتقای کیفیت محصول، هم‌افزایی و صادرات کالا اقدام و برنامه‌ریزی کنند.

۷. راهکارهای پیشنهادی

به منظور شناخت نقاط قوت، ضعف، تهدیدها و فرصت‌های تجارت جهانی ایران، با کارشناسان و پژوهشگران بازرگانی جلساتی برگزار گردید. پس از بررسی‌های صورت گرفته و نظر به صحبت‌های کارشناسان، چالش‌ها و راهکارهای توسعه تجارت جهانی مشخص گردید. پس از بیان چالش‌ها، راهکارهایی جهت افزایش توان تجاری ایران در ارتباط با روسیه مشخص گردید که به شرح زیر می‌باشند:

- ❖ تسهیل همکاری‌های بانکی بین دو کشور، تامین اعتبارات بانکی برای صادرات کالا و خدمات و هماهنگی ضمانت‌نامه‌های بانکی بین دو کشور، بهبود سیاست‌های ارزی
- ❖ تمرکز بر همکاری‌های اقتصادی با استان‌های روسیه
- ❖ کاهش و یا تثبیت متقابل عوارض، هزینه‌های بندری و ریلی بین دو کشور، تامین کانتینرهای یخچال دار و راه اندازی کارگویی هوایی بین استان‌های دو کشور، پایانه‌های صادراتی مجهز در مناطق تولید محصول
- ❖ تقویت دفاتر و مراکز تجاری ایران در روسیه
- ❖ عدم اعمال ممنوعیت‌های صادراتی و تنوع بخشی به سبد کالاهای صادراتی
- ❖ راه اندازی مکانیزم تهاتر
- ❖ ایجاد شرکت‌های بزرگ تجاری یا کنسرسیوم‌های تخصصی در بخش‌های کالا و خدمات
- ❖ برگزاری سالانه همایش معرفی بازار روسیه و میز کشوری روسیه در استانها
- ❖ ارائه مشاوره صادراتی به شرکت‌ها با همکاری انجمن‌ها و تشکل‌ها
- ❖ برطرف نمودن مشکلات عبور و مرور کامیون‌ها و اخذ هزینه‌های اضافی ناشی از آن در مرز آستارا موضوع مرتبط به کشور آذربایجان
- ❖ برنامه‌ریزی و ایجاد ساز و کاری برای ترغیب و تشویق بخش خصوصی در جهت ایجاد هلدینگ صادراتی و برند واحد و اجتناب از رقابت منفی بین شرکت‌ها

- ❖ حمایت برای حضور شرکت های مدیریت زنجیره تامین کارآمد جهت تضمین کیفیت و قیمت کالا و برنامه ریزی مستمر
- ❖ برنامه ریزی ایجاد و تقویت شرکت های مدیریت صادرات به منظور اجتناب از رقابت منفی بین شرکت ها

نتیجه گیری

توسعه روابط سیاسی و اقتصادی بین کشورها موجب گره خوردن منافع آنها به یکدیگر می شود و به این دلیل، اثرپذیری آنها در مقابل قدرت های ذی نفوذ خارجی کاهش پیدا می کند. در شرایط کنونی و باتوجه به ضرورت گسترش روابط، ایران نیازمند تحکیم ارتباطات خارجی به خصوص با کشوری مثل روسیه که صاحب صنایع پیشرفته و نفوذ سیاسی در جامعه جهانی است، می باشد.

با توجه به این که روسیه به عضویت سازمان تجارت جهانی درآمده است، ایران نیز باید اقتصاد خود را فارغ از روابط دوجانبه، موازی با سازمان تجارت جهانی تطبیق دهد تا براساس قوانین این سازمان موانعی بر سر راه تجارت ایران به روسیه وجود نداشته باشد و همکاری بلندمدت شکل بگیرد. در کنار این امر، ایران باید با استناد به تعهدات قانونی و سابقه روابط با روسیه به دنبال عضویت در سازمان تجارت جهانی باشد و از تجربه ی ارتباط موفق با روسیه به عنوان سند عملکرد مثبت استفاده کند. از سوی دیگر، قرارگیری هر دو کشور در لیست تحریمی و عضویت در سازمان شانگهای زمینه مناسبی جهت ارتقا سطح تجاری دو کشور ایجاد کرده است.

تحولات کنونی منطقه در آسیای مرکزی، قفقاز و خاورمیانه باعث افزایش عملکرد و کنشگری ایران شده است و این موضوع روسیه را ملزم به افزایش همکاری با ایران کرده است. ایران باید از فرصت به وجود آمده حداکثر استفاده را در راستای تامین منافع خود و تهدید مواضع غرب به کار ببرد. در حال حاضر توسعه روابط و رفع موانع ارتباطی ایران و روسیه یکی از مهم ترین مؤلفه های توسعه اقتصادی هر دو کشور در شرایط کنونی جهان می باشد که از طریق دستگاه دیپلماسی خارجی هر دو کشور باید دنبال بشود. از دیدگاه امنیتی، سیاسی و اقتصادی، هر دو کشور باید سطح تعاملات خود را افزایش دهند.

منابع

۱. ابوالحسن اوغلی، خدیجه (۱۳۹۵). الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی و تاثیر آن بر گمرک کشور. کنفرانس ملی فقه، حقوق و روانشناسی، تهران.
۲. ایرنا (۱۳۹۷). تراز تجاری ایران و روسیه در سال ۲۰۱۸ رشد کرد. خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران: <https://www.irna.ir>
۳. بزرگی، وحید و حسینی، میر عبدالله (۱۳۸۹). سازمان همکاری شانگهای: تحولات گذشته و چشم انداز آینده. مطالعات اوراسیای مرکزی، ۳(۷).
۴. پرویزیان، کوروش (۱۳۸۹). نظام بانکی صادرات و موانع پیش رو. ماهنامه بازاری بین الملل، ۳۶(۳).
۵. پژوهشکده تحقیقات راهبردی (۱۳۹۹). بررسی موانع توسعه همکاری های تجاری ایران و روسیه. سومین نشست هم اندیشی میز اوراسیا.
۶. رزمی، سید محمد جواد؛ شهرکی، سارا و کلایی، محمدرضا (۱۳۹۰). بررسی رابطه بین تجارت بین الملل و رشد اقتصادی با استفاده از شاخص حکمرانی خوب. پژوهشنامه بازرگانی، سال پانزدهم، (۵۹).
۷. روزبهان، محمود (۱۳۹۸). مبانی توسعه اقتصادی. تهران: مهربان.
۸. رومی، فرشاد و نوروزی، نورمحمد (۱۳۹۳). چشم انداز روسی به روابط ایران و روسیه (۱۳۸۴-۱۳۹۲). پژوهشنامه ایرانی سیاست بین الملل، ۳(۱)، ۹۳-۱۱۷.
۹. فرهادی، علیرضا (۱۳۸۳). بررسی آثار تجارت خارجی بر رشد اقتصادی ایران. نشریه برنامه و بودجه، (۱).
۱۰. کرمی، جهانگیر و خواجوی، زهره (۱۴۰۰). تحریم های بین المللی و روابط ایران و روسیه ۱۳۸۴-۱۳۹۲. مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، ۲۷(۱۱۳)، ۸۵-۱۰۴.
11. Agency, C. I. (2019).
12. Akram, K. T. (2020, April 24). *Economic Potential of the Shanghai Cooperation Organization*. Retrieved from <https://b2n.ir/g01073>
13. Database, W. E. (2019, April).
14. Entrepreneurs, R. U. (2021, november 7). *The SCO Business Council*.
15. Lengacher, J. (2018, May 30). *The Shanghai Cooperation*

- Organization Energy Club a collaborative future for nuclear energy.* Retrieved from chinahandsmagazine: <https://b2n.ir/p87090>
16. Motamedi, M. (2021, september 19). *What Iran's membership of Shanghai Cooperation Organisation means.* Retrieved from Aljazeera: <https://b2n.ir/u83508>
 17. Raith, M. & Weldon, P. (2008, April 25). *Energy Cooperation and the Shanghai Cooperation Organization: Much Ado About Nothing?* Retrieved from eurasianet: <https://b2n.ir/n32443>
 18. Rowden, R. (2018). *The rise and rise of the Shanghai Cooperation Organisation.* University of Sheffield.
 19. Secretariat, S. C. (2021). *What is the SCO?* Retrieved from: <http://eng.sectSCO.org/docs/about/faq.html>
 20. Thetranslationcompany (2021). *The translation company.*
 21. Xueqing, J. (2021). *SCO Interbank Consortium unveils roadmap for future growth.* chinadaily.com